KISWAHILI LUGHA
GREDI YA 10
MTIHANI WA MWANZO MUHULA WA PILI, 2026

MUDA: SAA 2 DAKIKA 30

JINA……NAMBARI YA USAJILI……

TAREHE……SAHIHI……..

MAELEKEZO KWA MTAHINIWA

1. **Karatasi hii ina SEHEMU TANO: A, B, C, D na E.**
2. **Jibu maswali YOTE katika sehemu zote.**
3. **Andika majibu yako katika nafasi zilizotolewa baada ya kila swali.**
4. **Majibu yote yandikwe kwa Kiswahili sanifu.**
5. **Hakikisha kurasa zote zimechapishwa na hakuna swali linalokosekana.**

SEHEMU A: UFAHAMU (Alama 15)

Soma makala yafuatayo kwa makini kisha ujibu maswali.

Katika ulimwengu wa leo, teknolojia imeingia kwa nguvu katika nyanja mbalimbali za maisha ya binadamu. Elimu, ambayo ni msingi wa maendeleo ya jamii, haijabaki nyuma katika kupokea mabadiliko haya makubwa. Shule nyingi sasa zinatumia vifaa vya kisasa kama vile kompyuta, simu mahiri, ubao wa kidijitali na mtandao wa intaneti ili kuwawezesha wanafunzi kupata ujuzi wa kina na mbinu bora za kujifunza.

Mmoja wa faida kuu za teknolojia katika elimu ni upatikanaji rahisi wa habari. Zamani, mwanafunzi alitegemea vitabu vilivyokuwa kwenye maktaba ya shule au vile alivyonunua dukani. Leo hivi, kwa kubonyeza kidole kimoja kwenye skrini ya simu au kompyuta, mwanafunzi anaweza kupata makala, vitabu, video za kielimu na mada mbalimbali kutoka pembe zote za dunia. Hii imefanya ujifunzaji kuwa na furaha zaidi na wa kuvutia.

Teknolojia pia imeboresha njia za mawasiliano kati ya walimu na wanafunzi. Kupitia majukwaa ya kujifunza mtandaoni kama vile Google Classroom na Microsoft Teams, mwalimu anaweza kutuma kazi za nyumbani, maelezo ya somo na maoni kuhusu maendeleo ya mwanafunzi wakati wowote na mahali popote. Wanafunzi nao wana uwezo wa kuuliza maswali na kupata majibu haraka bila ya lazima kuwepo darasani.

Hata hivyo, teknolojia haina faida peke yake; ina changamoto pia. Tatizo kubwa ni utegemezi wa kupita kiasi kwa wanafunzi wengi. Badala ya kutumia akili zao kufikiria na kutafuta ufumbuzi wa matatizo, baadhi ya wanafunzi wanategemea mashine kufanya kila kitu, hata hesabu rahisi. Hali hii inadumaza ubunifu na uwezo

wa kujitegemea. Zaidi ya hayo, mitandao ya kijamii mara nyingi huvuruga wanafunzi na kuwafanya wasipoteze muda wao mwingi katika mambo yasiyo na tija.

Ili kupata matunda mazuri ya teknolojia katika elimu, lazima kutiliwa mkazo kwa matumizi yenye busara na kufaa. Wazazi, walimu na serikali wana jukumu kubwa la kuelimisha vijana kuhusu matumizi sahihi ya teknolojia. Wanafunzi wenyewe wana wajibu wa kujizuia na kudumisha nidhamu ya kujifunza. Ikiwa teknolojia itatumiwa vizuri, itakuwa daraja la ujenzi wa taifa lenye elimu bora na ustawi wa kweli.

Maswali

1. Kwa neno moja, eleza maana ya neno 'teknolojia' kama linavyotumika katika makala haya. **(alama 1)**

---

2. Toa sababu MBILI ambazo zinafanya ujifunzaji wa kisasa kuwa wa kuvutia zaidi kuliko zamani. **(alama 2)**

---

3. Eleza jinsi teknolojia inavyoboresha mawasiliano kati ya walimu na wanafunzi. Toa maelezo MAWILI. **(alama 2)**

---

4. Fafanua changamoto TATU zinazotokana na matumizi ya teknolojia katika elimu kama zilivyoainishwa katika makala. **(alama 3)**

---

5. "Badala ya kutumia akili zao kufikiria na kutafuta ufumbuzi wa matatizo, baadhi ya wanafunzi wanategemea mashine kufanya kila kitu." Eleza umuhimu wa sentensi hii kwa maneno yako mwenyewe. **(alama 2)**

---

6. Kwa mujibu wa makala, ni nani wana jukumu la kuhakikisha teknolojia inatumika vizuri? Toa majina MANNE. **(alama 2)**

7. Andika kichwa kingine kinachofaa kwa makala haya. **(alama 1)**

8. Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yanavyotumika katika makala: **(alama 2)**

(a) utegemezi

(b) tija

SEHEMU B: MUHTASARI (Alama 10)

Soma kifungu kifuatacho kwa makini. Kisha fanya muhtasari wa faida za kula vyakula vya asili. Muhtasari wako usiwe na zaidi ya maneno 80. Jibu katika karatasi hii.

Vyakula vya asili ni vyakula ambavyo havijapitia usindikaji wa viwandani. Miongoni mwake ni matunda, mboga za majani, nafaka, nyama na samaki wa asili. Vyakula hivi vina manufaa mengi kwa afya ya binadamu.

Kwanza, vyakula vya asili vina vitamini na madini mengi ambayo yanasaidia mwili kukua na kudumisha nguvu. Vitamini C inayopatikana katika matunda kama vile machungwa na papai husaidia mfumo wa kinga wa mwili kupigana na magonjwa. Madini ya chuma yaliyopo katika nyama nyekundu na maharagwe husaidia katika uzalishaji wa damu nyekundu.

Pili, vyakula vya asili vina nyuzi nyingi za chakula (dietary fibre) ambazo husaidia katika mmeng'enyo wa chakula. Nyuzi hizi huzuia matatizo kama vile kuvimbiwa na magonjwa ya utumbo. Aidha, zinasaidia kudhibiti viwango vya sukari na mafuta mabaya katika damu, hivyo kupunguza hatari ya magonjwa kama kisukari na mshtuko wa moyo.

Tatu, vyakula vya asili mara nyingi vina kalori chache kuliko vyakula vilivyosindikwa. Kwa hivyo, watu wanaokula vyakula vya asili wana uwezekano mdogo wa kupata uzito kupita kiasi. Hii ni muhimu katika kuzuia unene uliokithiri (obesity) ambao ni tatizo linaloongezeka kwa kasi katika nchi nyingi.

Nne, vyakula vya asili ni chanzo bora cha nishati ya taratibu (slow-release energy). Nishati hii huwasaidia watu kudumisha nguvu siku nzima bila kushuka kwa ghafla kwa nguvu baada ya mlo. Wanafunzi wanaokula vyakula vya asili wanaweza kuzingatia masomo yao vizuri zaidi shuleni.

Kwa muhtasari, kula vyakula vya asili ni njia nzuri ya kudumisha afya njema, kuzuia magonjwa ya kisasa na kuwezesha mwili kufanya kazi vizuri kwa muda mrefu. Familia zinastahili kufanya juhudi za makusudi kuhakikisha zinakula vyakula hivi vya busara mara kwa mara.

NAKALA CHAFU

NAKALA SAFI

SEHEMU C: MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)

(a) Ainisha nomino zifuatazo kwa kuweka kila moja katika ngeli yake sahihi na uandike kiambishi awali cha umoja na wingi. (alama 6)

Nomino	Ngeli	Kiambishi – Umoja	Kiambishi – Wingi
mwalimu			
kitabu			
ugonjwa			
jicho			
upendo			
ndege			

(b) Tumia nomino hizi katika sentensi kamili zinazonyesha upatanisho wa kisarufi: (i) mtoto (ii) mti. (alama 2 – alama 1 kwa kila sentensi)

(a) Badilisha vitenzi vilivyopigiwa mstari katika sentensi zifuatazo kulingana na wakati ulioainishwa kwenye mabano. (alama 5)

(i) Mtoto anasoma kitabu. (Wakati uliopita)

(ii) Wanafunzi wataandika mtihani. (Wakati uliopo)

(iii) Daktari alimtibu mgonjwa jana. (Wakati ujao)

(iv) Mama anapika ugali. (Wakati uliopita)

(v) Mwalimu ataeleza somo. (Hali ya mazoe)

(b) Unda sentensi TATU kwa kutumia vitenzi katika nyakati tofauti: wakati uliopita mbali, wakati uliopo na wakati ujao. (alama 3)

(c) Eleza tofauti kati ya kitenzi cha kutendea (applicative) na kitenzi cha kutendwa. Toa mfano mmoja wa kila kimoja. (alama 2)

(a) Jaza nafasi zifuatazo kwa vivumishi vya idadi vinavyofaa ukizingatia upatanisho wa ngeli. (alama 3)

(i) Watoto _____ (tatu) wanacheza kando ya barabara.

(ii) Vitabu _____ (moja) vimeachwa mezani.

(iii) Mti _____ (mrefu) ulianguka usiku wa jana.

(b) Andika vivumishi vya sifa vinavyofaa kwa nomino zifuatazo ukizingatia ngeli na upatanisho. (alama 3)

(i) Mwanafunzi _____ (mzuri) alipata tuzo.

(ii) Nyumba _____ (kubwa) ilijengwa mwaka jana.

(iii) Maji _____ (baridi) yanamfaa mgonjwa.

(a) Eleza maana ya nahau zifuatazo na uitumie kila moja katika sentensi kamili. (alama 6)

(i) piga moyo konde

(ii) kata tamaa

(iii) fanya kazi kwa jasho

(b) Toa methali moja inayofaa kwa kila hali ifuatayo na ufafanue maana yake. (alama 2)

(i) Mtu anayejikana makosa yake hana maendeleo.

(ii) Kujifunza kunahitaji uvumilivu na bidii.

Weka alama za uakifishaji zinazofaa katika sentensi zifuatazo kisha uziandike upya.

(i) mama aliambia mtoto wake juma kwenda shuleni asubuhi na mapema

(ii) katika masoko ya kenya unaweza kupata matunda kama vile maembe ndizi papai na machungwa

(iii) je umesoma kitabu cha ngugi wa thiongo kiitwacho weep not child

(iv) mwalimu alisema mwanafunzi mzuri hujiandaa mapema kwa ajili ya mitihani yake

(a) Gawanya maneno yafuatayo katika mofimu zake na ueleze kazi ya kila mofimu. (alama 2)

(i) wanaandika

(ii) hatujasoma

(b) Unda maneno mapya kwa kuongeza viambishi awali au vya kati katika mzizi wa neno 'penda'. Toa maneno MANNE tofauti. (alama 2)

SEHEMU D: ISIMU JAMII (Alama 10)

1. Eleza maana ya istilahi 'lahaja' katika Kiswahili na utaje lahaja TATU za Kiswahili zinazojulikana. **(alama 4)**

2. Fafanua tofauti kati ya 'lugha ya kwanza' (L1) na 'lugha ya pili' (L2). Toa mfano mmoja unaofaa kwa kila moja. **(alama 2)**

3. Eleza jinsi mazingira ya kijamii (rejista) yanavyoathiri namna mtu anavyozungumza. Toa mifano MIWILI. **(alama 2)**

4. Taja hali MBILI ambazo zinaweza kusababisha lugha kutoweka (language death). **(alama 2)**

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI (Alama 25)

(a) Suluhisha vitendawili vifuatavyo: (alama 3)

(i) Kitendawili: Ngoma yangu inalia usiku, hailii mchana. (Jibu: _____)

(ii) Kitendawili: Nina miguu minne, lakini sijawahi kutembea. (Jibu: _____)

(iii) Kitendawili: Ninaingia ndogo natoka mkubwa. (Jibu: _____)

(b) Bainisha kazi MBILI za vitendawili katika jamii. (alama 2)

(a) Kamilisha methali zifuatazo: (alama 3)

(i) Haba na haba _____

(ii) Usipoziba ufa _____

(iii) Mtu ni watu, _____

(b) Eleza maudhui yanayobebwa na methali hii: 'Haraka haraka haina baraka.' Toa hoja TATU. (alama 3)

(a) Taja sifa NANE zinazotofautisha hadithi za kimapokeo na hadithi za kisasa.
(alama 8)

(a) Eleza dhima TATU za nyimbo za kimapokeo katika jamii ya Afrika. (alama 3)

(b) Taja aina TATU za nyimbo za kimapokeo na ueleze kipengele kimoja kinachozitofautisha kila aina. (alama 3)